MİMARLIK & PLANLAMA & TASARIMDA ARAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRMELER-II

Aralık 2022

Editörler

Doç. Dr. Gülbin ÇETİNKALE DEMİRKAN

Doç. Dr. Sertaç GÜNGÖR

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Doç. Dr. Gülbin ÇETİNKALE DEMİRKAN
Doç. Dr. Sertaç GÜNGÖR
Birinci Basım / First Edition • © Aralık 2022
ISBN • 978-625-430-570-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

Mimarlık & Planlama & Tasarımda Araştırma ve Değerlendirmeler-II

Aralık 2022

Editörler

Doç. Dr. Gülbin ÇETİNKALE DEMİRKAN
Doç. Dr. Sertaç GÜNGÖR

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

KENTSEL ODAK NOKTALARI OLAN KENT MEYDANLARINA KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE GENEL BİR BAKIŞ

Hatice SÖNMEZ TÜREL, Meltem TURAN.....1

BÖLÜM 2

KENTSEL TARIM ÜRÜNÜ OLARAK HOBİ BAHÇELERİ: TRAKYA ÜNİVERSİTESİ BALKAN YERLEŞKESİ ÖRNEĞİ

Beste KARAKAYA AYTİN.....29

BÖLÜM 3

TÜRKİYE'DE YAT TURİZMİ FAALİYETLERİNDE ROL OYNAYAN PAYDAŞLARIN BELİRLENMESİ

AYLİN ŞİMŞEK, PINAR GÜLTEKİN.....47

BÖLÜM 4

TARİHİ LİMAN KENTİ İZMİR'E ÖZGÜ KENTSEL PLANLAMA, MİMARİ TASARIM VE SOSYO-KÜLTÜREL YAŞAM

Nağme Ebru KARABAĞ, Gülnur BALLİCE,

Gizem Güler NAKIP, Özüm KARADAĞ.....65

BÖLÜM 5

MİLLİ PARK VE MİLLET BAHÇESİ KAVRAMLARI ÜZERİNE ETİMOLOJİK DÜŞÜNCELER

Osman ZEYBEK, Yalçın YILDIRIM.....93

BÖLÜM 6

TEORİ VE PRATİKTE YEŞİL YOL (GREENWAYS), YEŞİL KUŞAK (GREENBELT) VE YEŞİL ALTYAPI (GREEN İNFRASTRUCTURE) KAVRAMLARI

Edanur DEMİRCİ, Bülent DENİZ.....107

BÖLÜM 7

KENTSEL DIŞ MEKÂNLARDA ENGELSİZ TASARIM YAKLAŞIMLARI

Emine MALKOÇ TRUE, Deniz KARADAN.....131

BÖLÜM 8

KİMLİĞİNİ KORUYAN AKILLI KENTLER VE KONUŞAN BİNALAR İÇİN ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK VE KAREKOD SİSTEMLERİ

Muhammed AYDOĞAN, Sibel ECEMİŞ KILIÇ.....151

BÖLÜM 9

MARTİN HEİDEGER'DE MİMARLIK VE MEKÂN KAVRAMI ÜZERİNE BİR İNCELEME: HERMENEUTİK-FENOMENOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Mikail AÇIKEL.....171

BÖLÜM 10

KENTSEL AKARSULARIN ÖNEMİ VE KAYBEDİLEN DEĞERİNİN YENİDEN KAZANILMASI

Çiğdem KILIÇASLAN DENİZ.....187

BÖLÜM 5

MİLLİ PARK VE MİLLET BAHÇESİ KAVRAMLARI ÜZERİNE ETİMOLOJİK DÜŞÜNCELER

Osman ZEYBEK[1], *Yalçın YILDIRIM*[2]

1 Araş. Gör. Dr. Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, OrcID: 0000-0002-2752-407X
2 Dr. Öğr. Üyesi Bursa Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, OrcID: 0000-0002-3556-088X

Millet kelimesi, Ahmet Vefik Paşa tarafından 1876 yılında kaleme alınan Lehce-i Osmani isimli sözlüğe göre "ümmet, kavim, cemaat" anlamı taşımaktadır. Milli kelimesi ise ulusal anlamına gelmektedir. Bu çalışmada milli park ve millet bahçesi terimlerinde ortak kullanılan niteleme sıfatının kökeni, bağlamı ve günümüzdeki durumu tarihi süreçlere değinerek tartışılmıştır.

MİLLİ PARKLAR

Milli Park, korunması gereken habitatların, doğal ve/veya kültürel varlıkların söz konusu olduğu alanların yönetilmesine ilişkin, bilimsel verilere dayalı koruma – kullanma dengesinin gözetildiği, uluslararası bir kavramdır. 1872 yılında ilan edilen, Amerika Birleşik Devletleri'nde 8983 km^2 büyüklüğündeki Yellowstone Milli Parkı, Dünya'nın ilk milli parkıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde flora, fauna ve doğal kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarılması amacını güden bu hareket zamanla tüm Dünya'ya yayılmış, 19. yüzyıl bitmeden Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada, Meksika gibi ülkelerde bazı bölgeler milli park ilan edilmiştir (Yücel ve Babuş, 2005). Avrupa'daki ilk milli park girişimi ise, 1909 yılında İsveç'teki dokuz bölgenin (Abisko, Garphyttan, Gotska Sandon, Hamra, Pieljekaise, Sarek, Stora sjofallet, Sanfjallet ve Angso) milli park ilan edilmesi ile başlamıştır. Bugün yaklaşık 100 ülkede 6.000'den fazla milli park bulunmaktadır (Zeybek ve Ersoy Mirici, 2022; National Parks Worldwide, 2022).

Milli parklar genellikle eşsiz doğal ve/veya kültürel varlığın korunması amacı ile ilan edilmektedir. Bu varlık ender bir floristik karakter, yaban hayatı, zengin biyoçeşitlilik, hassas ekosistemler, farklı jeolojik özellikler ya da bunların bir kombinasyonu olabilmektedir. Örneğin, Nepal'deki Sagarmatha Milli Parkı, Everest zirvesinin bulunduğu, aynı zamanda nesli tükenmekte olan kar leoparı ve kırmızı pandanın yaşadığı bölgeyi kapsamaktadır. Dünya genelinde bir simge olan Everest'in varlığı ve hassas fauna nedeni ile UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne de dahil edilmiştir (National Parks Worldwide, 2022). Aynı şekilde, Nevşehir'deki Göreme Tarihi Milli Parkı, özgün jeolojik yapısı ve insanların bu coğrafyada ürettiği konut ve kilise gibi tarihi kültürel mekanlar ile birlikte 1985 yılında milli park ilan edilmiştir.

ABD

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin dünya medeniyetine katkıları sorgulandığı zaman diliminden önce çeşitli kavramlardan bahsedilmiş ve milli parklar kavramı ilk olarak 1872 yılında Yellowstone Milli parkı ile doğayı kamu yararına korumak hedeflenmiştir. Bu kavram daha sonra tüm dünyaya yayılmış ortak kullanım olsa da aslında Amerikan kültür ve değerlerini yansıtmaktadır (Nash, 1970). Bunun sebepleri ise geniş

düzlükler ve doğal alanların fazlalığına, kısmen yönetim şekline (federal anayasal cumhuriyet), ve bu alanları yönetim/bakım için ayrılan bütçenin miktarına dayanmaktadır. Ancak bu etkenler yine de milli parklar kavramının terminolojik katkısına doğrudan ya da dolaylı olarak isim verecek düzeyde olduğu konusunda anlam karmaşasına sebep olduğunu engelleyememektedir. Aslında bu kavramı belirlemeden önce üzerine en çok düşünülen "yaban parkı/bahçesi (wild park/garden)" park/bahçe kavramının daha çok insan memnuniyetine önem verdiği öte yandan yaban kavramının da kendi ekosistemi çerçevesinde doğal işleyişi olduğu vurgulanarak bu kavramın kendi içinde tezatlığından dolayı milli parklar kavramına yönelim olmuştur (Nash, 1970). Yine ülkenin kendi içindeki kolonist ve hızlı gelişime dayalı politikaları neticesinde sürekli yatayda yayılımın doğaya vereceği zarar ve etkiler göz önünde bulundurulup temel esasın koruma (preserving) olduğu milli park kavramı eksikliği görülmüştür. Tüm bu sebepler geçerli ülke profili ve dayanakları olsa bile, milli parklar kavramı da kendi içerisinde tezatlıkta olmaktadır.

Ancak bu konuda Kanada (hatta milli park kavramını resmi ilanından sonra ilk kullanan ülke) ve Rusya gibi ülkelerin daha fazla yaban hayatı bulunmasına rağmen milli park kavramının ortaya çıkmasına katkıda bulunmamaları kayda değer detaylardandır.

Avrupa

ABD ve kısmen Kanada milli park kapsamında arazi ve yaban hayatı üzerinde odaklanırken, Avrupa bu konuda biraz daha arazi korumaya ağırlık vermiştir. Bu durumun sebebi ise doğayı milli park kapsamında koruma fikri ulaştığında, Avrupa kıtasının koruyacak yaban hayatı alanının zaten yerleşimler ve demografik etkiler ile baskılanmış olmasıydı, örneğin İngiltere. Dolayısıyla, buna benzer trendlerde olan Avrupa ülkeleri tarım arazileri, bazı sembolik bahçeleri, ve hatta bazı kasabaların tamamını milli park kapsamında değerlendirmek durumunda kalmışlardır. Yine de milli park olarak ilk Avrupa örneği İsveç'ten gelmiştir ve diğer ülkeler 1900'lerin başlarından itibaren takip etmişlerdir. Bu aşamaya gelmeden önce zamanın Belçika ve Almanya liderleri Yosemite Milli Parkı'nı ziyaret etmiş ve bu fikri Kongo örneğindeki sömürge topraklarında uygulamışlardır. Bu yüzyılın ilerleyen yıllarında (1949) İngiltere yasal olarak milli park oluşumunun temelini atmıştır (England's National Parks and Access to the Countryside Act). Avrupa ülkeleri genel olarak dağ, tepe, ova, ada v.b. gibi doğal oluşumları milli park oluşumuna dahil etmelerine rağmen terminoloji üzerinde çok durmamışlardır (Stumbea, 2007).

Diğer Ülkeler

Uzak doğu ülkelerine bakıldığında, aslında en ilginç durumun burada olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle Hindistan, Çin ve Japonya gibi ülkeler-

de yaban hayatına ve doğaya binlerce yıldır gösterilen özen ve saygının ki ABD ya da başka mevcut dünya düzenine yön veren ülkelerin keşfinden önce milli park kavramına ya da terminolojisine neden katkıda bulunulmadığı düşündürücüdür. Özellikle Taoizm, Jainizm, Feng Shui vb. gibi doğaya saygının ve müteşekkirliğin orijinal akımlarının ortaya çıktığı bu coğrafya ABD'nin ürettiği örnek terimi kullanmıştır. Bunun sebebi olarak ortaya atılabilecek en önemli sav ise bu ülkelerde doğal alanların, parkların vs. kamu paydaşlarına ait olmayıp zamanın kraliyet ya da yönetici kitlesine 'ait' olması olabilir çünkü ABD'de bu konu kısmen ön planda olan konu değildir. Ya da diğer bir deyişle bu ülkelerde demokratik yönetim olmadığı için doğa ve milli park alanlarının yüzlerce (binlerce değilse eğer) belirli bir zümreye ait kalmasıdır.

Yine de ülkeler özelinde incelendiğinde, Japonya yine benzer şekilde Yellowstone Milli Parkı ziyaretinden sonra 1930larda yoğun bir milli park gündemiyle doğa koruma sürecine dahil olmuştur. Yeni Zelanda ise Wyoming ziyaretinden sonra tüm ülke topraklarında milli park sürecinin başlatmıştır. Bununla birlikte ABD milli park terimi 25'ten fazla ülkeye hem terminoloji hem de içerik olarak ilham olmuştur.

Çin'de ise durum çok farklı konjenktürde yer almaktadır. Her ne kadar ülkede doğa rezerv alanları, orman parkları, sulak alan parkları vb. konseptleri bulunsa bile ülkenin milli park sistemi 2017 yılında kurulmuştur (Wang, 2019). Çin genel olarak milli park terimini üç farklı karmaşık terminolojide kullanmaktadır. Bunların ilki ulusal seviyedeki seyir alanları olarak geçmektedir, örneğin Jiuzhaigou diğer adıyla Çin'in Milli Parkı. Ancak bu alanlar spesifik olarak korum hedefi gütmemektedir bazı koruma kurumlarında yer almasına rağmen. İkinci kategori olarak ise bazı turizm alanları milli park olarak değerlendirilmektedir ki neredeyse tüm kriterler olarak milli park içeriğine uygun değillerdir, örneğin Sun River Milli Parkı içerik olarak bir hayvanat bahçesidir. Son kategori kısmen milli park içeriğine daha uygun pozisyondadır içerdiği koruma potansiyelinden dolayı. Ancak bu alanlar ne eyalet ne de ülke düzeyinde resmi koruma ya da politika tarafından korunmamaktadır ve dolayısıyla milli park kategorisinde sayılamamaktadır, örneğin Laojun Dağı Milli parkı. Bu alanlar önce yerel örgüt ya da kuruluşlar tarafından korunma çabalarına girilmiş ve daha sonra daha ülke seviyesinde dikkat çekmiştir (Zhou and Grumbine, 2011). Görüldüğü üzere aynı ülkenin içerisinde dahi milli park kavramında anlam karmaşası bulunmaktadır.

Hindistan'da ise eski tarihlerinde örnekleri bulunmasına rağmen 1900'lerin başlangıcına kadar milli park kavramı bulunmamaktaydı (Rishi et al., 2008). Cılız örnekleri olarak *Rishi Ashrams- tüm yaşayan canlıların korunması-* teması olmuş ve M.Ö. 300'lerde Kral Ashoka zamanında bazı bitki ve hayvan türleri korumaya alınmıştır. Günümüz milli park

kavramı ise Banjar Vadisi'nde 1900' de ilan edilmiş ve bu örneği Kaziranga (1908) ve Orang (1914) takip etmiştir. Ancak yine de tam anlamıyla milli park kavramı 1935 Himalayalar'ın ilanına kadar görülmemiştir. Bu tarihten sonra dört farklı coğrafyada incelenen milli park örnekleri hızla çoğalmıştır (Sankhala, 1969).

Türkiye'de Milli Park Olgusu

Türkiye Cumhuriyeti'nde doğa korumaya ilişkin ilk yasal düzenleme 1937 yılındaki 3116 sayılı Orman Kanunu'dur. İlgili yasada orman alanlarında avcılık ve bitki toplama faaliyetleri izne bağlanmış, ormanların devlet eliyle korunmasına hükmedilmiştir. Aynı yıl avcılık faaliyetlerini daha iyi kontrol altına almak adına 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu resmî gazetede yayımlanmıştır. Türkiye'de 31 Ağustos 1956 tarihinde kabul edilen 6831 sayılı Orman Kanunu'nda millî park kavramı ilk kez yasal zeminde yerini almıştır. Orman alanları muhafaza ormanları, milli parklar ve istihsal ormanları şeklinde sınıflandırılmıştır. İlgili kanunun "Millî parklar" başlığı altındaki 25. maddesinde şu ifade geçmektedir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2014): "Orman Genel Müdürlüğü; mevkii ve özelliği dolayısıyla lüzum göreceği ormanları ve orman rejimine giren sahaları; bilim ve fennin istifadesine tahsis etmek, tabiatı muhafaza etmek, yurdun güzelliğini sağlamak, toplumun çeşitli spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak, turistik hareketlere imkân vermek maksadıyla, millî parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma sahaları ve orman mesire yerleri olarak ayırır, düzenler, yönetir ve gerektiğinde işletir veya işlettirir."

1983 yılında resmî gazetede yayımlanan 2873 numaralı Milli Parklar Kanunu ile daha detaylı tanımlar yapılmış ve planlamaya yönelik adımlar netleştirilmiştir. İlgili kanunda milli parklar "bilimsel ve estetik bakımında, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları" şeklinde tanımlanmıştır. 12.12.1986 yılında ise Milli Parklar Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Kanunun beşinci bölümünde, milli parklar içinde yasaklanan faaliyetler aşağıda verilmiştir (Milli Parklar Kanunu, 1983):

- Tabii ve ekolojik denge ve tabii ekosistem değeri bozulamaz.
- Yaban hayatı tahrip edilemez.
- Bu sahaların özelliklerinin kaybolmasına veya değiştirilmesine neden olan veya olabilecek her türlü müdahaleler ile toprak, su ve hava kirlenmesi ve benzeri çevre sorunları yaratacak iş ve işlemler yapılamaz.
- Tabii dengeyi bozacak her türlü orman ürünleri üretimi, avlanma ve otlatma yapılamaz.
- Onaylanmış planlarda belirtilen yapı ve tesisler ve Genelkurmay

Başkanlığınca ihtiyaç duyulacak savunma sistemi için gerekli tesisler dışında kamu yararı açısından vazgeçilemez ve kesin bir zorunluluk bulunmadıkça her ne suretle olursa olsun hiçbir yapı ve tesis kurulamaz ve işletilemez veya bu alanlarda var olan yerleşim sahaları dışında iskân yapılamaz.

2873 numaralı Milli Parklar Kanunu'nda, maden ve petrol araştırmaları ve işletme ruhsatnamesi ve imtiyazı gibi önemli müdahalelerde karar mercii Bakanlar Kurulu olarak tanımlanmakta iken, 2.7.2018 tarihli ve 700 sayılı KHK ile bu yetki cumhurbaşkanına devredilmiştir (Milli Parklar Kanunu, 1983).

Çanakkale'de 1973 yılında milli park ilan edilen 33.439 hektar büyüklüğündeki Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı 2014 yılında, Nevşehir'de 1986 yılında milli park ilan edilen 9.614 hektar büyüklüğündeki Göreme Tarihi Milli Parkı ise 2019 yılında milli park statüsünden çıkarılmıştır.

Bugün 48 milli parkı bulunan Türkiye'nin ilk milli parkı 1958 yılında ilan edilen Yozgat Çamlığı Millî Parkı, son milli parkı ise Abant Gölü Milli Parkı'dır. Yüz ölçümü olarak en küçük milli park 517 ha büyüklüğündeki Yozgat Çamlığı Milli Parkı iken en büyük milli park ise 88.015 ha büyüklüğündeki Ağrı Dağı Milli Parkı'dır (T. C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022).

"Milli park" kavramının uluslararası ölçekte kullanılması Amerika Birleşik Devletleri'nin 1 Mart 1872 tarihinde Yellowstone'u milli park ilan etmesi ile başlamıştır. 1800'lü yıllardan bu yana doğa korumanın en önemli araçlarından olan milli parklar, uzun süre ülke sınırları gözetilerek planlanmıştır. Zamanla ülke sınırlarında ilan edilen milli parklar ortaya çıkmış ve siyasi anlamda sorun yaşamayan ülkelerin sınırlarındansa, doğanın sınırları gözetilmeye başlanmıştır. Böylece, iki ya da daha fazla ülke topraklarına yayılan milli parklar söz konusu olmuştur. Neusiedlersee – Seewinkel & Fertö – Hansag milli parkı Avusturya ve Macaristan sınırında bulunan bir milli parktır. 1991 yılında iki ülke tarafından birlikte milli park ilan edilen alanın yönetimi de iki ülke tarafından üstlenilmektedir. Aynı şekilde Podyji – Thayatal milli parkı Çekya ve Avusturya sınırında, iki ülkede de toprağı bulunan bir milli parktır. Glacier and Waterlon Lakes milli parkı ise Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada topraklarına yayılan bir milli parktır. Avrupa'da da benzer şekilde birden fazla ülke sınırlarına yayılan ve korunması gereken doğal alanlar yakın zamanda milli park olarak değil "transboundary parks" (sınır ötesi parklar) şeklinde isimlendirilmekte ve milli parklar ile aynı koruma statüsüne sahip olmaktadır. İşte tam burada, iki ulusun topraklarına yayılan parklarda "milli" kavramının kime atfedileceği tartışması doğduğu için, kullanılmasından

kaçınılmıştır. Çünkü bu durum, iki ülke topraklarına yayılan bir milli parkın hangi millete ait olacağı sorunsalını beraberinde getirmektedir.

Millet Bahçeleri: Yeni bir akım mı, yoksa bir kimlik arayışı mı?

Ulus devlet olgusu, sosyal bilimler alanında oldukça önemli bir tartışma konusu olagelmiştir. Dünya üzerinde ulus devletlerin oluşumu genellikle 1789 Fransız Devrimi'ne dayandırılmaktadır. Feodal devlet yapısına egemen olan meşrutiyet kavramına göre devletin sahibi ve meşrutiyetin yegâne sahibi monarşi olmuştur. Krallıklar, imparatorluklar altında farklı uluslara hükmeden bu yapı Orta Çağ'a kadar Dünya'nın her yerinde görülmüştür. Zabunoğlu'na (2018) göre ulus, doğal olmayan birtakım koşullar neticesinde üretilmiş suni bir kavramdır. Dünya tarihinde İngiltere ve Fransa eksenli olarak ortaya çıkan bu kavram, Fransız Devrimi ile hem ulus devleti hem de ulusal yurttaşlığın modern kurumu ve ideolojisi icat edilmiştir. Ulusçuluk, aynı kültürde büyümüş, aynı dili konuşan, aynı geleneklere ve aynı etnik kökene sahip insanları bir arada tutmayı ve aidiyet hissi oluşturmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda bireylerin birbirine kitlesel duygular ile bağlanmasına yönelik düşünceler, simgeler, ritüeller üretir.

Kimi kaynaklara göre ise ulus devlet görüşünün kökeni Rönesans'a dayanmaktadır. Savaşlar (özellikle İngiltere ve Fransa arasında 1338 – 1453 yılları arasında süren yüz yıl savaşları), salgın hastalıklar, Katolik kilisenin baskısı ve feodal yönetimler insanları yeni arayışlara itmiş; bu dönemde matbaanın yaygınlaşması, coğrafi keşifler, sanat ve bilim alanlarındaki yenilikçi yaklaşımlar Avrupa'daki sosyal yapıyı değiştirmiştir. Kültür üzerindeki seküler etki, ulus devlet kavramının düşünülmesini sağlamış, bu düşünce ile birlikte kilisenin otoritesi zayıflamış ve monarşik, feodal yönetimlerin gücü azalmıştır. Merkezi yönetim anlayışı güç kazanmış ve akabinde Orta Çağ'a dek görülen derebeylikler yerine, yönetimi altındaki halkı bir ulus olarak tanımlamış ve otoritesini bu ulusun varlığına dayandırmış yöneticiler kabul görmüştür (Mechikoff, 1993).

Eşki Uğuz ve Saygılı'ya (2016) göre, ulus devlet kavramının felsefi açıdan İlk Çağ'a kadar uzanmakla beraber hukuki olarak kabul görmesi 18. yüzyıla tekabül etmektedir. Ulus kelimesi Latince kökenli olup Meydan Larousse sözlüğünde "etnisitesi, tarihi, kültürü, dili ve dini bir olan ve müradif sınırlar içinde yaşayan insan topluluğu" olarak tanımlanmaktadır.

Bu noktada, Peyzaj Sanat Tarihi dersleri kapsamında irdelenen ulus – bahçe stillerinin oluşumlarını incelemek gerekmektedir. İlk Çağ'da tarih sahnesinde önemli rol oynayan Mısır Uygarlığı, Mezopotamya Uygarlıkları (Sümer, Babil, Akad, Asur), Pers İmparatorluğu ve Antik Yunan Medeniyeti'nin açık ve yeşil alan, kentsel tasarım ve bahçe tasarımı uygulamaları irdelenmektedir. Orta Çağ'a gelindiğinde ise Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, manastır ve şato bahçeleri, Rönesans (İtalyan)

bahçeleri konuları tartışılmaktadır. Yeni Çağ kapsamında Barok dönemin etkisi ile ortaya çıkan Fransız Bahçeleri ve buna tepki olarak Natüralizm ve Romantizm etkisi altında doğan İngiliz bahçe stili konuları işlenmektedir. Avrupa tarihinden bağımsız olarak gelişen, Dünya'nın en eski medeniyetleri arasında yer alan Çin ve Japon bahçe stilleri de günümüze ulaşan önemli bahçe stilleri arasındadır.

Akdoğan'a (1974) göre, milli bir karakter kazanmış olan bütün bahçe stilleri, köklerinde politik ve sosyal şartların ötesinde, onlara devamlılık özelliği kazandıran ruhi bir kuvvet gizlidir. Tüm bu kültürler, kendi etnik kökenleri, gelenekleri, inançları gibi kültürel parametreler açısından irdelendiğinde, bu kapsamda üretilen özgün detayları yaşam alanlarına yansıttıkları görülmektedir. Örneğin Mısır Uygarlığı ölümden sonraki yaşama yönelik kuvvetli inancını yaşam alanlarına çok net yansıtmış, bu doğrultuda devasa tapınaklar, anıt mezarlar, nekropolisler inşa etmiş ve ritüeller geliştirmiştir. Öte yandan Roma İmparatorluğu, mühendislik alanındaki başarıları ile, öbür dünyadan ziyade yaşadıkları dünyadaki yaşamı kolaylaştırmak adına köprüler, su kemerleri, barajlar, kaleler, surlar, sarnıçlar, yangın kuleleri, kolezyumlar, amfitiyatrolar inşa etmiştir. Pers İmparatorluğu bahçe stilinin simgesi olan Char Bagh uygulaması bugün halen İran bahçe sanatının vazgeçilmez unsuru olarak değerlendirilmektedir. Rönesans döneminde zengin, İtalyan ailelerin villa bahçelerinin tasarımı, bahçelerinde kullanılan unsurlar İtalyan bahçe sanatına atfedilmektedir. Barok dönemin keskin hatlara sahip ve yoğun bakım gerektiren Fransız bahçeleri, daha çok tıbbi ve aromatik bitkilere odaklanan ve Natüralizm ile Romantizm gibi sanat akımları etkisi altında şekillenen, diğer yandan doğaya öykünen Japon bahçe stilini pek çok açıdan taklit eden İngiliz bahçe stili de ulus adı ile anılan bahçe tasarım anlayışlarıdır. Diğer yandan Uzakdoğu'da dini inançların etkisi altında şekillenen Çin ve Japon bahçe sanatları, Rönesans'tan bile eski bir zamana tarihlenmektedir. Tüm bu stillerin yanında, Türk ulusunun bahçe sanatı açısından değerlendirilmesi kimi araştırmacılar tarafından "Türk bahçe stilinin var olmadığı" şeklinde yorumlansa da bugün konu ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacıların büyük bir çoğunluğu, Türk bahçe stilini İslam öncesi ve İslam sonrası olmak üzere, bu dönemlerde kurulan Türk Devletleri açısından iki ana başlık altında irdelemektedir. Aslanoğlu ve Evyapan (1974), Türk bahçelerini yalın ancak kavramca zengin bir stil olarak tanımlamaktadır.

Genel itibari ile bakıldığında medeniyetlerin, imparatorlukların ve ulusların kültürel yapıları, olduğu gibi açık mekân kullanım alışkanlıklarına yansımış ve ayırt edilebilir tasarım stillerinin gelişmesini sağlamıştır. "Ulus" kavramının tartışmaya açık olduğu dönemlerden bugüne bu tasarım stilleri, medeniyet, imparatorluk ve ulus isimleri ile anılmıştır. Çünkü bu stiller, açık bir şekilde bu toplumlar tarafından geliştirilmiş ve uygu-

lanmıştır. Söz konusu bahçe stilleri, akademik ortamda kabul görmüş ve ilgili meslek disiplinlerinde uzun zamandır öğretilmektedir.

Bugün, Türkiye'de uygulanan "millet bahçesi" projelerinin kökeni, Memlük'e (2017) göre, Osmanlı Devleti'nin batılılaşma sürecinde ortaya çıkan bir kentsel mekandır. 1703 – 1730 yılları arasında Lale Devri olarak anılan dönemde, edebiyat, şiir, müzik, sivil mimari ile birlikte açık ve yeşil alanların tasarımı ve kullanımında büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Bu dönemde, özellikle İstanbul'un kentsel ve kırsal peyzajı eşine az rastlanır bir estetik değere ulaşmıştır. Dönemin sultanı III. Ahmet, Çelebi Mehmet Efendi adında bir sefiri Fransa'ya yollamıştır. Barok akımın en görkemli zamanlarında bu ziyareti gerçekleştiren Çelebi Mehmet Efendi, gözlemlerini sultana aktarmış ve akabinde İstanbul'un kentsel peyzajında çok sayıda değişiklik yapılmıştır. "Park" anlayışının geliştiği bu dönemde Göksu ve Kağıthane Dereleri çevresinde mesire alanları tertip edilmiş ve halkın kullanımına sunulmuştur. Çelik'e (1998) göre, İstanbul'da kamuya açık park kavramı 1860'lı yıllarda gelişmiştir. Taksim ve Tepebaşı parklarının ardından, 1870 yılında Kısıklı'da bir "millet bahçesi" yapılmıştır. Bu uygulamanın ardından, açıldıkları semtin adı ile anılan parklar "millet" ya da "hürriyet" gibi isimler ile anılmaya başlanmıştır. Hanedanın tebaası olarak görülen halk, ilk kez rekreasyon amaçlı bu parkları kullanmaya başlamış, bu durum ile beraber bazı toplumsal normlar ve alışkanlıklar değişmeye başlamıştır. Bekir Paşa, Sultan Abdülmecid tarafından 1840 yılında Londra'ya gönderilmiş, orada aldığı eğitimin ardından İstanbul'a dönerek bir kent planı hazırlamıştır. Bu plana göre kentin en görkemli yapıları olan camiler, geniş meydanların merkezine alınmış, mahalleler arasında kalan açık alanlar ise park olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde İstanbul'da çok sayıda tesis edilen millet bahçeleri, Anadolu'nun Adana, Ankara, Aydın, Bursa, Edirne, Erzurum, Kars, Konya, Mersin, Sinop, Sivas gibi büyük kentlerinde de görülmüştür. Özetle, halkın kullanımına kapalı olan saray bahçelerinin yanında, halkın rekreasyonel kullanımına sunulan açık ve yeşil alan kavramı gelişmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında uygulama alanı bulan "millet bahçesi" adındaki park uygulamaları, Türkiye Cumhuriyeti döneminde muasır medeniyetler seviyesine çıkma hedefi doğrultusunda, sosyal hayatın bel kemiği olarak düşünülmüş ve planlanmıştır.

Bugün peyzaj mimarlığı literatürüne göre temel olarak parklar büyüklüklerine, işlevlerine, bulundukları yer, hizmet ettiği kişi sayısı ve hizmet yarıçapına göre cep park, mahalle parkı, semt parkı, kent parkı, milli park şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma uluslararası ölçekte incelendiğinde farklı parametrelerin gözetilmesi nedeni ile farklı olabilmektedir.

Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nin Teksas eyaletinde bu sınıflandırma mini park, mahalle parkı, topluluk parkı, özel kullanım parkları ve açık alanlar şeklinde yapılmaktadır (Addison Parks, 2022). Atlanta'da ise bölge parkı, topluluk parkı, mahalle parkı, cep park, doğa ve kültür parkları, bahçe parkları, meydanlar, yol-parklar, özel tesisler ve açık alanlar şeklinde ele alınmaktadır (City of Atlanta, 2022). Eyalet ölçeğinde farklı sınıflandırmalar söz konusu olabilmekte iken, Ulusal Rekreasyon ve Park Derneği (National Recreation and Park Association – NRPA) parkları cep park, mahalle parkı, topluluk parkı, semt parkı, bölge parkı, özel kullanım parkları (tarihi/kültürel/sosyal sitler, golf sahaları, topluluk ya da bölge parklarındaki iç mekan rekreasyon tesisleri, aquapark, lunapark, kaykay parkı, köpek parkı gibi dış mekan tesisleri), yeşil kemerler – çoklu kullanım yolları, açık ve doğal alanlar, spor kompleksleri şeklinde sınıflandırmaktadır (NRPA, 2022). Sadeghian ve Vardanyan (2015), Kent Parklarının Tarihçesi, Sınıflandırılması ve İşlevi Üzerine Bir İnceleme başlıklı makalelerinde, kent parklarını amaçları ve tasarım kriterlerine göre 7 grup altında incelemiştir.

Görüldüğü gibi parklara ilişkin sınıflandırmalar, parkların büyüklükleri, nitelikleri, kapasitesi gibi parametreler göz önünde bulundurularak farklı sayılarda yapılabilmektedir. Bugün ülkemizde bolca uygulama alanı bulan "millet bahçesi" kavramının ise büyüklüğü, niteliği, kapasitesi gibi parametreler çok çeşitlilik gösterebilmektedir. Dolayısı ile bir kent parkı olarak literatürde nereye yerleştirileceği hakkındaki soruları beraberinde getirmektedir.

Millet Bahçesi projesi, ilk olarak 23 Mayıs 2018 tarihinde hükumet tarafından duyurulmuştur. Kent planlama açısından, kentteki açık ve yeşil alan sayısının artırılması, yeşil kitlelerin birbirine bağlanması, modern çağın ihtiyaçları doğrultusunda tasarım önerilerinin sunulması gibi misyonları üstlenmesi ile millet bahçeleri son derece yerinde bir uygulama olmaktadır.

Bugün millet bahçelerine yönelik projeler çok dinamik bir şekilde ilerlediğinden millet bahçelerinin sayısı, büyüklüğü, niteliği ve tesis edildiği kentlere yönelik kronolojik ve düzgün veriye ulaşmak neredeyse imkansızdır. Böyle bir veriyi toparlamak, kimi millet bahçelerinin mevcut parkların yenilenmesi ile oluşturulduğu ve isimlerinin değiştirildiği, ayrıca T. C. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın halihazırda koruma statüsündeki doğal alanlarının millet bahçesi ilan edildiği göz önünde bulundurulursa, daha da zor bir hal almaktadır. Konu ile ilgili bağlamdan kopuk çok sayıda uygulamanın söz konusu olması nedeni ile bir tanım, kapsam, amaç, nitelik gibi literatür oluşturulamamaktadır (Yılmaz, 2022). Millet bahçeleri için hükumet tarafından hazırlanmış https://milletbahceleri.gov.tr internet sitesinin ise, 25 Kasım 2022 tarihinde yapılan kontrol neticesinde çalışma-

dığı tespit edilmiştir.

T. C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından 21 Mayıs 2020 tarihinde Yerel Yönetimler İçin Millet Bahçeleri Rehberi hazırlanmıştır. 64 sayfalık rehberde millet bahçesinin tarihi, yer seçim kriterleri, temel tasarım yaklaşımları ana başlıkları altında çeşitli konulara değinilmiştir. "81 ilde 81 milyon metrekare millet bahçesi" sloganına sahip olan hareket dahilinde, 2023 yılına kadar bütün millet bahçelerinin kullanıma sunulması hedeflenmektedir. Rehbere göre, Yeşil Şehir Vizyonu Projesi'nin bir parçası olarak görülen millet bahçeleri, "halkı doğa ile buluşturan, rekreatif gereksinimlerini karşılayan, afet anında kentin toplanma alanları olarak kullanılabilecek, büyük yeşil alanlar" şeklinde tanımlanarak Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'ne eklenmiştir. "Millet Bahçesi" kavramının içeriği ve temel özelliklerinin belirlendiği ve bu doğrultuda yürütülen tüm çalışmalara ilişkin dil birliğinin oluşturulmasının önemsendiği vurgulanmaktadır. Millet bahçelerinin ulusal imaj ve kimliğin bir simgesi olduğu, aynı zamanda Türk milletinin refahını, güvenini ve canlılığını yansıtan alanlar olduğu ifade edilmiştir. Millet bahçesi olarak tasarlanan alanların sürdürülebilir peyzaj tasarımı kriterlerine sadık kalması ve Anadolu'daki bahçe kültürünü ve kent kimliğini yansıtacak nitelikler barındırması gerektiğine dikkat çekilmiştir (T. C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020).

Rehbere göre, millet bahçeleri ile şu kazanımlar hedeflenmektedir (T. C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020):

- Kentlere estetik, ekolojik, sürdürülebilir ve rekreatif değeri yüksek açık ve yeşil alanların kazandırılması
- Kentleşme sonucu ortaya çıkan çevre sorunlarına karşı, Türk milletinin sağlıklı ve kentsel yaşam kalitesi daha yüksek kentlerde yaşamasına katkı sağlanması
- Yapısal ve bitkisel bütün unsurları ile yer aldığı kente ve coğrafyaya özgü değerleri ön planda tutan ve gelecekte 21. Yüzyıl kentlerinin kültürel peyzaj kimliğini temsil edecek özgünlükte açık ve yeşil alanların kente kazandırılması.

Yer seçimi kriterler kapsamında, kentin nüfusu ve büyüklüğü düşünülerek bir nirengi noktası olabilmesi için en az 15.000 m^2 alanlarda tesis edilmesi, kamusal mülkiyetin çoğunlukta olması, imar planlarında açık ve yeşil alan şeklinde düzenlenmesi, erişilebilir olması, altyapı ve drenaj sisteminin gözetilmesi, doğal ve kültürel varlıklar ile beraber proje alanının kentsel bellekteki yerinin irdelenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çim alanların çok su tüketmesi nedeni ile minimumda tutulması ve yağmur bahçelerine öncelik verilmesi, tozlaşmanın desteklendiği ve biyoçeşitlili-

ğin korunduğu polinatör üniteleri, projelerde ekolojik hassasiyetin gözetildiğine ilişkin önemli önerilerdendir.

Özetle, millet bahçesi rehberi olarak hazırlanan ilgili dokümanda modern çağın kentsel yerleşmelerinde uygulanacak her türlü açık ve yeşil alanların kurgulanmasına yönelik, doğal ve kültürel nitelikleri gözeten kapsayıcı planlama ve tasarım kriterlerine uyulmasını önermektedir. Dolayısı ile söz konusu uygulamalar yenilikçi bir akım olmaktan ziyade yeni bir terim üretimine odaklanmaktadır.

Sonuç

Burada en önemli bileşenlerden birisi milli park kavramının aslında bundan çok daha üst kavram olan doğa ve doğala ait olduğudur. ABD'nin ilk yıllarında ortaya çıkan politik ve sosyolojik 'oluşum' temasının milli park terimine dahil olması ve bununda ötesinde pek çok diğer ülkeler tarafından sorgulanmadan isim ve içerik olarak uyarlanması bu kavramın durumunu daha da zorlaştırmaktadır. Öte yandan sınır ötesi ya da multi-sınır ya da sınırlar ötesi olan doğal alanların da aslında herhangi bir sınıra ait olmayıp ülkeler arasındaki fiziksel ve politik durumlara göre şekillenmesi de bir diğer önemli kavram çatışmasına sebep olmaktadır. Zaten bu nedenle milli park yerine "transboundary parks" kavramı ortaya çıkmıştır.

Millet bahçeleri kavramı ise, hali hazırda kritik eşitlerde olan kentsel açık yeşil alan hiyerarşisi ve standartları içerisinde kendisine yer bulmak için çabalıyorken, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki eksikliğini gidermeye yönelik söylem olarak ortaya konmasına literatürde ve uygulamada ihtiyaç olduğu su götürmez bir gerçektir. Ancak, bu ince çizgi daha net ve sağlıklı, disiplinler arası iletişim ve organizasyonlara gereksinim duymaktadır.

KAYNAKLAR

Addison Parks (2022). Web Sitesi: https://addisonparks.org/wp-content/uploads/2017/02/5.-Classification-of-Parks.pdf. Erişim Tarihi: 25.11.2022.

Akdoğan, G. (1974). Bahçe ve Peyzaj Sanatı Tarihi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 528, Ders Kitabı: 309.

Aslanoğlu Evyapan, G. (1974). Tarih İçinde Formel Bahçenin Gelişimi ve Türk Bahçesinde Etkileri. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü Yayın No: 21, 15 – 50.

Biol. Conserv. 144 (5), 1314–1321.

City of Atlanta (2022). Web Sitesi: https://www.atlantaga.gov/government/departments/parks-recreation/office-of-parks/list-of-parks-alphabetical/park-classifications. Erişim Tarihi: 25.11.2022.

Çelik, Z. (1998). 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti, Değişen İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Eşki Uğuz, H. ve Saygılı, R. (2016). Küresel Dünyada Ulus Devlet. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 32, s127 – 147.

Mechikoff, R. (1993). A History and Philosophy of Sport and Physical Education: From Ancient Civilizations to the Modern World; 7th Edition. Publisher: McGraw Hill, ISBN: 978-1259922435, 512p.

Milli Parklar Kanunu, 1983. Web Sitesi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2873.pdf. Erişim Tarihi: 25.04.2022.

Nash, R. (1970). The American invention of national parks. *American Quarterly*, *22*(3), 726-735.

National Parks Worldwide, 2022. Web Sitesi: https://worldnationalparks.com/. Erişim Tarihi: 26.04.2022.

nature and human livelihoods in Yunnan province, Peoples' Republic of China (PRC).

NRPA (2022). Web sitesi: https://legistarweb-production.s3.amazonaws.com/uploads/attachment/pdf/150009/A5_Park_Classifications.pdf. Erişim Tarihi: 25.11.2022.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2014. Milli Parklar. Web Sitesi: https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp/kutuphane/58.pdf. Erişim Tarihi: 15.02.2022.

Rishi, P., Moghe, S., & Upadhyay, B. K. (2008). Analysis of hierarchy of needs and motivational strategies for eco-development planning in two national parks of India. *Resources, Conservation and Recycling*, *52*(5), 707-718.

Sadeghian, M. M. And Vardanyan, Z. (2015). A Brief Review on Urban Park History, Classification and Function. International Journal of Scientific &

Technology Research Volume 4, Issue 11. p120 – 124.

Sankhala, K. S. (1969, November). National Parks of India. In *Eleventh Technical Meeting Onzième Réunion Technique* (p. 11).

Stumbea, L. (2007). Cross-border national parks in Europe: Present and perspective. *Annals of University of Craiova (Geography Series)*, *10*, 62-74.

T. C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2020). Millet Bahçeleri Rehberi. Web Sitesi: https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/editordosya/milletbahcesirehber.pdf. Erişim Tarihi: 25.11.2022.

T. C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022. Web Sitesi: https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/27/Milli-Parklar. Erişim Tarihi: 25.11.2022.

Wang, J. H. Z. (2019). National parks in China: Parks for people or for the nation?. *Land use policy*, *81*, 825-833.

Yılmaz, Ö. (2022). Millet Bahçeleri; Kimlik Arayışı ve Siyasetin Yeni Kurbanı. Web Sitesi: https://www.arkitera.com/gorus/millet-bahceleri-kimlik-arayisi-ve-siyasetin-yeni-kurbani/. Erişim Tarihi: 25.11.2022.

Yücel, M. ve Babuş, D. 2005. Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye'deki Gelişmeler. Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, DOA Dergisi, Sayı: 11, 151 – 175.

Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde Ulus-Devlet. ERÜHFD, C. XIII, S. 1, 535 – 559.

Zhou, D.-Q., Grumbine, E.R., 2011. National parks in China: experiments with protecting

View publication stats